

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Raport z działalności Komisji Ekspertów Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2017 r.

I. Wprowadzenie.

Zadania Komisji Ekspertów działających przy Rzeczniku Praw Obywatelskich określone zostały w Zarządzeniu Nr 12/2017 Rzecznika Praw Obywatelskich z dnia 13 marca 2017 r. w *sprawie ustanowienia Komisji Ekspertów przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*. Należą do nich: wspieranie Rzecznika Praw Obywatelskich w realizacji jego ustawowych zadań, w szczególności w zakresie monitoringu ochrony wolności i praw człowieka i obywatela w procesie stosowania prawa, przygotowywanie wniosków *de lege ferenda*, zgłaszanie uwag i rekomendacji dotyczących obowiązujących lub projektowanych zmian aktów prawnych, propozycje zmian systemowych, proponowanie tez do wystąpień Rzecznika Praw Obywatelskich, promowanie dobrych praktyk oraz wykonywanie innych zadań zleczanych przez Rzecznika Praw Obywatelskich.

Biorąc jednak pod uwagę specyfikę funkcjonowania Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (KMPT), celem Komisji Ekspertów jest przede wszystkim budowanie kultury braku akceptacji dla tortur i niehumanitarnego traktowania lub innych form przemocy wobec osób przebywających w detencji. Eksperti, dzięki swemu autorytetowi, są dużym wsparciem dla propagowania idei KMPT i prewencji tortur (udział ekspertów w debatach, konferencjach, szerzenie wiedzy na temat prewencji tortur i KMPT w mediach, wśród studentów, poszczególnych grup zawodowych, etc.). Zadaniem Komisji jest także zgłaszanie uwag/propozycji co do kierunków, metod pracy oraz rekomendacji

wydawanych w ramach realizacji mandatu KMPT, a także udział w opracowywaniu strategii KMPT.

II. dr Maria Niełacznna – członkini Komisji Ekspertów KMPT.

KMPT i „jego” ludzie

KMPT ma 10 lat. To ani mało ani dużo. Jak na instytucję nowatorską i budowaną od podstaw, to całkiem dobry okres na ocenę. Nie w kategoriach dobra – zła, skuteczności – nieskuteczności, a nawet spełnionych – niespełnionych oczekiwań. Warto pamiętać, że ONZ potrzebował 18 lat, by przyjąć OPCAT, gdyż to działający w jego strukturach Komitet od 1984 r. był prekursorem prewencji tortur i innych form maltretowania w miejscach detencji, lecz nie zdołał wprowadzić go w życie przed 2002 r.

Spróbuję przedstawić syntezę KMPT z mojej perspektywy, subiektywnej a jednocześnie obiektywizowanej dzięki dialogowi z szefami i członkami wyodrębnionego Zespołu, wiedzy o mechanizmach prewencji w innych państwach europejskich, a także o wzorcowym mechanizmie prewencji jakim jest Europejski Komitet Zapobiegania Torturom oraz dyskusji wewnątrz Koalicji ds. OPCAT utworzonej przez polskie organizacje strażnicze i prawo-człowiecze działające na rzecz osób pozbawionych wolności.

Spróbuję skupić się na ewolucji KMPT od 2008 r. i dotyczących jej wnioskach i faktach, a nie na krytyce czy pochwale. Postaram się też spojrzeć na niego z perspektywy organizacji uczącej się, organizacji działającej w nowym, a jednocześnie trudnym obszarze prewencji jeszcze trudniejszych skrajnych nadużyć władzy ze strony państwa.

Po pierwsze, polski KMPT odwzorowuje jeden z trzech modeli przyjętych w państwach europejskich – model Ombudsmana (prócz tego mamy model „Ombudsman +”, w którym KMPT stanowi Rzecznik i organizacje pozarządowe oraz model samych organizacji).

Oznacza to, że od 2008 r. będąc jedną z funkcji RPO, Mechanizm miał za zadanie wypracować własną autonomię zarówno pod względem prawnym i tożsamościowym, jak i organizacyjnym – budowania własnej kultury organizacyjnej w ramach młodej jeszcze, lecz już stabilnej i uformowanej kultury Biura RPO. KMPT nie był więc „ciałem” autonomicznym, lecz ograniczonym do funkcji Rzecznika, którą Rzecznik pełnił obok innych w ramach działającego już Biura.

Skutkiem tego było odwzorowanie elementów kultury organizacyjnej instytucji urzędniczej, a więc specyficznego języka, kontrolnego, skrupulatnego i detalicznego

charakteru pracy, co wyrażało się między innymi w reagowaniu „po fakcie” na akty maltretowania i ich krytykę bardziej aniżeli na ich prewencję czy tłumaczenie ich przyczyn językiem ekspertów. To wyrażało się też w odwoływaniu się do polskich ustaw i rozporządzeń regulujących rzeczywistości niezwiązane z torturami i innymi formami maltretowania, a w końcu raportowaniem tych aktów, lecz z anonimowym przywołaniem ich sprawców („w zakładzie karnym X”).

W początkowych latach swojej działalności KMPT właściwie nie podejmował się formułowania czy odczytywania na nowo pewnych standardów traktowania osób pozbawienia wolności, ograniczając się do raportowania i krytyki zastanych warunków czy zdarzeń. Na tym opierał swój „dialog” z kontrolowanymi instytucjami czy ich centralnymi szefami, co pomniejszało jego ekspercki charakter i wizerunek. Bardzo istotny z perspektywy OPCAT. Także skład KMPT właściwie do dnia dzisiejszego zamyka się w jednej specjalizacji i zawodzie jakim jest prawnik.

Jako że sam Rzecznik pełnił funkcję KMPT, choć miał do tego odpowiednich ludzi, nie zapewnił im pewnej odrębności i autonomii ani szefa w równej sobie randze, powadze, doświadczeniu. Odziedziczyli oni narzędzia i sposób pracy równoległe działających zespołów reagujących na skargi indywidualne, nie zaś przystosowane do badania, wyjaśniania, kontrolowania i swoistego osvajania konkretnych rzeczywistości miejsc detencji. Ten brak zaplecza dostosowanego do wykonywania prewencyjnej i eksperckiej funkcji przez KMPT, brak merytorycznego wsparcia ze strony różnych specjalizacji, a przede wszystkim brak szefa – mocnej figury w trudnym konkursie szachowym z wieloma graczami – nie sprzyjał zbudowaniu mocnego organu – myślę, że zarówno z perspektywy wewnętrznej czyli pracowników KMPT, jak i co było równie ważne – z perspektywy zewnętrznej czyli drugiej strony dialogu, tj. władz wizytowanych miejsc detencji, jak i neutralnych obserwatorów (np. mediów, obywateli, osób pozbawionych wolności).

KMPT przez wiele lat był mało widoczny na tle Biura RPO, zaś przez tych, do których kierował swoje działania (wizytacje, pisma, uwagi) głównie był postrzegany jako jeden z wielu organów kontrolnych działających według abstrakcyjnego nieco algorytmu, z mało praktycznym i mało kreatywnym podejściem do badanych problemów.

Z jednej strony był to naturalny, a więc przewidywalny skutek nowo powstałego KMPT, budowanego od podstaw, o obcej Biurowi RPO a także instytucjom objętych OPCAT-em, innowacyjnej idei ciała prewencyjnego i eksperckiego, które wspiera swoją wiedzą ekspercką i rozeznaniem problematycznych tj. ryzykownych aspektów, praktyk

czy warunków miejsc pozbawienia wolności. Jak wspominałam ONZ potrzebował na to lat 18. Naturalne było to, że nowo powstały Mechanizm potrzebował czasu na samoorganizację, nauczenie się tego, co i jak badać, wypracowanie własnej autonomii, realnego znaczenia i roli. To zawsze było i pozostaje pierwsze, zanim zaczniesz mówić o skuteczności. Trudno więc powiedzieć, że KMPT miał solidny początek i mocne wejście. Kilka przyczyn takiego stanu rzeczy można było uniknąć. Do kilku innych można było podejść bez krytyki, z tolerancją dla „nowonarodzonego” a więc słabego organizmu, aby zredukować ich negatywne skutki.

Nic co wiem o KMPT – kim był wówczas i jak działał – nie daje mi podstaw by wątpić w entuzjazm, pracowitość, otwarte i profesjonalne podejście tworzących go ludzi.

Wytrwali do dzisiaj – do pierwszej rocznicy 10 lat KMPT. A dzisiaj jest to inny Mechanizm. Wyżej wymienione cechy jego ludzi – szacując z grubsza po 10 latach jego funkcjonowania – zaowocowały. Zmiany jakie zaszły w KMPT – jego strukturze, widoczności, sposobie i jakości pracy oraz jej efektach, są dowodem, że mamy obecnie organ profesjonalny, dostosowany do badania skomplikowanych rzeczywistości miejsc detencji, dobrze wyposażony, mówiący swoim własnym autonomicznym głosem, liczący się pod względem wiedzy, doświadczenia i wypracowywanych rekomendacji. Wystarczy spojrzeć na jego stronę internetową, aby przekonać się o jakiej ewolucji mówimy. A co ważniejsze ewolucji, której nikt nie odbierze KMPT ani jego ludziom i która z dużym prawdopodobieństwem, nie cofnie się.

Na uwadze mam także małoliczny Zespół KMPT, co przy jego osiągnięciach i wykonanej pracy, trudno powiedzieć, że jest słabą stroną. Wielość i różnorodności badanych przezeń instytucji oraz nakład pracy i oczekiwań z tym związany sugeruje, że Zespół powinien być większy, bardziej różnorodny, wspierany o własny sekretariat (dwóch sekretarzy), a być może wówczas byłyby warunki, by rozważyć jego specjalizację, czyli podział na ekspertów od konkretnych miejsc pozbawienia wolności. Myślę, że to wciąż niezrealizowany postulat OPCAT.

Z jednej strony uwidocznił on prozę życia organu ważnego dla ochrony absolutnej wolności od tortur i nieludzkiego, poniżającego traktowania albo karania (małe zainteresowanie ze strony specjalistów pracą w KMPT, mały budżet, odcięcie się naczelnych organów władzy od zapewnienia w 100% na ile to możliwe zgodności z wymogami OPCAT-u). Z drugiej strony, jest dowodem determinacji, siły i trudno zdobywanej mądrości tworzących KMPT ludzi, którzy musieli być czy stawać się nie tylko ekspertami od praw człowieka i standardów ich ochrony, lecz także od zarządzania,

logistyki i pewnie księgowości. Patrząc dalej na stronę KMPT, uwidacznia ona jak wiele przydatnych zasobów zgromadził i wygenerował Mechanizm. Większą sztuką jest sposób ich upowszechniania i korzystania, co także trzeba zaliczyć do efektów pracy jego pracowników.

W końcu samo działanie. Wiem, że dalej KMPT koncentruje się na wizytacjach (nie obniża poprzeczki jeśli chodzi o liczbę miejsc), lecz jednocześnie rozwinął inne formy istotne dla wzmocnienia jego widoczności, rozpoznawalności, a w końcu skuteczności.

O organizacji uczącej się, którą jest KMPT, nie trzeba twierdzić czy jest na początku, w połowie czy przy końcu drogi. Jest to zawsze organizacja, która daje wartość dodaną nie tylko na zewnątrz, ale i do wewnątrz – własnym ludziom, którzy są zresztą jej największą, choć nie jedyną siłą.

Pisząc to, uświadamiam sobie, że wielu z nich towarzyszę od 10 lat. Mamy nie tylko wspólny obszar pracy badawczej oraz dialogowania z władzami i funkcjonariuszami państwa, lecz także tę samą służbę i jednocześnie chyba pasję – ochronę przed choćby ryzykiem tortur i złego traktowania ludzi izolowanych, poddanych restryktywnym reżimom związanych z pozbawieniem wolności. Podobnie jak to jest w przypadku funkcjonariuszy pracujących w miejscach detencji, to trudna służba i wymagająca pasja. Pracownicy KMPT sprościli im w pełni. Dziękuję im za to.

III. dr Justyna Józwiak – współprzewodnicząca Komisji Ekspertów KMPT.

Mimo zwiększającej się z roku na rok liczby państw ratyfikujących OPCAT¹, zapobieganie torturom i wdrożenie systemu OPCAT nadal pozostaje nie lada wyzwaniem w wielu regionach świata. Krajowe mechanizmy prewencji tortur mają ogromny potencjał, by dokonywać zmian na poziomie lokalnym, krajowym. Napotykać jednak na liczne problemy, które decydują niestety o ich jakości i skuteczności, tj. niewystarczające finansowanie, niechęć władz do wspólnego dialogu, niewdrażanie rekomendacji, brak całkowitej niezależności, brak wiedzy na temat prewencji tortur pośród właściwie wszystkich ważnych uczestników tych zmagania, a także niewielka świadomość społeczna na ten temat. Bardzo trudno w takich warunkach stać się liderami, ekspertami i opiniotwórcami w tym zakresie w oczach władz i społeczeństwa, czego niewątpliwie oczekuje się od krajowych mechanizmów prewencji tortur. Zgodnie z OPCAT system prewencji tortur winien opierać się nie tylko na

¹ Obecnie 88 krajów ratyfikowało OPCAT, w 67 wyznaczone zostały krajowe mechanizmy prewencji.

wizytacjach prewencyjnych, ale także na dialogu z władzami na temat wdrażania rekomendacji (art. 22 OPCAT: *Odpowiednie władze danego Państwa Strony będą analizować rekomendacje krajowych mechanizmów prewencji oraz nawiązywać z nimi dialog na temat możliwych środków ich realizacji*). Aby możliwe były te dwa postulaty – wdrażanie rekomendacji KMPT oraz dialog w władzami – konieczna jest wola polityczna. Stworzenie skutecznego systemu zapobiegania torturom, w tym zwalczanie bezkarności sprawców, staje się poważnym problemem w obliczu braku woli politycznej. Jest to obecnie wielkie wyzwanie dla krajowych mechanizmów prewencji działających w wielu państwach.

Polski KMPT nie jest odosobniony w zmaganiach w obszarze budowania kultury braku akceptacji dla tortur. Pomimo że funkcjonuje w Polsce od 10 lat i przeprowadził ponad 1000 wizytacji wiele problemów nadal pozostaje nierozwiązanych.

Od wielu lat KMPT apeluje do rządu, by podjął skuteczne środki ustawodawcze, administracyjne, sądowe oraz inne w celu zapobieżenia stosowaniu tortur na całym terytorium znajdującym się pod jego jurysdykcją, do czego zobowiązuje Polskę *Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*. Dotychczasowe doświadczenie KMPT pokazuje bowiem, że brak jest dostatecznej ochrony przed torturami w polskim prawie, o co RPO postuluje już od wielu lat². Przede wszystkim przepisy Kodeksu karnego nie uwzględniają sytuacji stosowania tortur. Obowiązujące regulacje prawne znacznie utrudniają lub wręcz uniemożliwiają kwalifikację konkretnych czynów jako tortur, przede wszystkim nie sankcjonują sprawców takich czynów. Praktyka sędziów pokazuje, że w Polsce średni wymiar kary w przypadkach, w których doszło do stosowania tortur, wynosi ok. 1,5 roku pozbawienia wolności. Tymczasem badania przeprowadzone przez The Association for the Prevention of Torture (APT) wskazują na istnienie silnej korelacji pomiędzy penalizacją tortur i przeprowadzeniem szybkiego i skutecznego dochodzenia w stosunku do sprawców a występowaniem tortur³. Oznacza to, że wymierzanie kary proporcjonalnej do wagi przestępstwa (wg APT minimalna kara powinna wynosić 6 lat pozbawienia wolności) i skuteczne badanie skarg zmniejsza ryzyko występowania tortur.

KMPT wielokrotnie podkreślał także, że skutecznym narzędziem w zapobieganiu torturom jest zapewnienie osobom w detencji minimalnych gwarancji wdrażanych w pierwszych godzinach i dniach po zatrzymaniu, czyli: powiadamianie krewnych lub

² Wystąpienie generalne do Ministra Sprawiedliwości z dnia 27.10.2015 r. Dostępne na stronie: https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Do_MS_ws_tortur_0.pdf

³ “Yes, torture prevention works”, The Association for the Prevention of Torture, 2016 r. Dostępne pod adresem: https://www.apr.ch/content/files_res/apr-briefing-paper_yes-torture-prevention-works.pdf

znajomych o zatrzymaniu, dostęp do adwokata od momentu zatrzymania oraz możliwość wykonania niezależnego badania lekarskiego. Warto w tym miejscu wspomnieć, że w 2017 r. RPO przekazał Ministrowi Sprawiedliwości ważne pismo, w którym opisane zostały przypadki stosowania tortur przez polską policję w latach 2008-2015 (w oparciu o analizę akt sądowych) oraz wskazał na konieczność dostępu do adwokata od momentu zatrzymania⁴. W tym samym roku przedstawiciele KMPT, wizytując zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich, otrzymali skargi na jakość pracy obrońców z urzędu. Nieletni sygnalizowali, że pierwszy kontakt z obrońcami mieli dopiero na sali sądowej. Dlatego RPO zwrócił się do Prezesa Naczelnej Rady Adwokackiej i Prezesa Krajowej Rady Radców Prawnych o działania edukacyjne, uświadamiające adwokatów, radcom prawnym i aplikantom ich rolę w zapobieganiu torturom⁵. KMPT zwrócił także uwagę na wadliwie działający system identyfikacji ofiar tortur wśród cudzoziemców przebywających w strzeżonych ośrodkach na terenie Polski. RPO zasygnalizował Komendantowi Głównemu Straży Granicznej, że takie osoby, niezależnie od podstawy umieszczenia w ośrodku, rodzaju doznanej przemocy lub też miejsca i okoliczności, w których jej doświadczyły, powinny być bezwzględnie z detencji zwolnione już w chwili, gdy zaistnieje uprawdopodobnione podejrzenie co do stosowania wobec nich przemocy w kraju pochodzenia⁶. Ponadto wizytacje KMPT w jednostkach penitencjarnych w 2017 r. uwidoczniły problem niewłaściwego dokumentowania i zgłaszania przez personel medyczny przypadków obrażeń, z którymi więźniowie zostali przyjęci do aresztu. W związku z tym RPO zwrócił się do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z prośbą o przeszkolenie personelu medycznego w powyższym zakresie, opierając się na zasadach zawartych w Protokole Stambulskim⁷.

To tylko niektóre obszary ryzyka zidentyfikowane w minionym roku. Role edukacyjną w 2017 r. przedstawiciele KMPT realizowali poprzez kontynuację debat regionalnych, z udziałem członków Komisji Ekspertów KMPT.

⁴ Wystąpienie generalne do Ministra Sprawiedliwości z dnia 18.04.2017 r. Dostępne pod adresem: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wystapienie%20generalne%20-%20obronca%20od%20poczatku%20zatrzymania.pdf>

⁵ Wystąpienie generalne do Prezesa Naczelnej Rady Adwokackiej i Prezesa Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 21.12.2017 r. Dostępne pod adresem: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Pismo%20RPO%20z%20dnia%2021.12.2017%20r.%20do%20Prezesa%20KRRP%20%28rola%20adwokat%C3%B3w%20w%20zapobieganiu%20torturom%29.pdf>

⁶ Wystąpienie generalne do Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 30.06.2017 r.: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pienie%20do%20Komendanta%20G%C5%82%C3%B3wnego%20Stra%C5%BCy%20Granicznej%20w%20sprawie%20identyfikacji%20ofiar%20tortur.pdf>

⁷ Wystąpienie generalne do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 24.10.2017 r. <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Do%20Dyrektora%20Generalnego%20S%C5%82u%C5%BCby%20Wi%C4%99ziennej%20ws.%20dokumentowania%20obra%C5%BCe%C5%84%20w%20wi%C4%99zieniach.pdf>

Jak pokazują doświadczenia wielu państw, w tym Polski, zapobieganie torturom wymaga całościowego, długoterminowego i interdyscyplinarnego podejścia. Oznacza to, że skuteczność KMPT będzie wyższa, jeśli do działań prewencyjnych zaangażowane zostanie jak najszersze spektrum podmiotów, instytucji, grup zawodowych (sędziów, prokuratorów, lekarzy), ośrodków akademickich, przedstawicieli środków masowego przekazu oraz opinii społecznej. Dlatego tak ważne jest wsparcie członków Komisji Ekspertów KMPT, zarówno w codziennej pracy, jak i szerzeniu idei prewencji tortur w całym kraju. W składzie naszej Komisji zasiadają bowiem uczeni i specjaliści w obszarze prewencji tortur i wdrażania OPCAT, przedstawiciele różnych zawodów, eksperci wielu dziedzin, ale przede wszystkim osoby cechujące się niezwykłą wrażliwością, którzy nie pozostają obojętni na ludzką krzywdę.

IV. Działania Komisji Ekspertów KMPT.

Komisja Ekspertów Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (KE KMPT) została powołana pod koniec 2016 r. W tym samym roku odbyły się dwa posiedzenia pełnego składu Komisji. Natomiast w 2017 r. miały miejsce spotkania grup roboczych.

Spotkania grup roboczych KE KMPT w 2017 r.

W 2017 r. miały miejsce 3 spotkania grup roboczych.

W dniu 31 stycznia 2017 r. odbyło się spotkanie działającej w ramach KE KMPT grupy roboczej ds. wizytacji tematycznych dotyczących opieki psychiatrycznej zapewnianej nieletnim wychowankom młodzieżowych ośrodków wychowawczych (mow). Celem spotkania było podsumowanie dotychczas przeprowadzonych w tym zakresie wizytacji, omówienie ujawnionych obszarów problemowych, zdiagnozowanie kwestii, na które należy zwrócić uwagę w czasie kolejnych wizytacji, w tym przygotowanie planowanych wizytacji w szpitalach psychiatrycznych dla dzieci i młodzieży. W spotkaniu wzięli udział: Krzysztof Olkowicz, Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich, prof. zw. dr hab. Marek Konopczyński (Polska Akademia Nauk), Marzenna Habib (Ośrodek Rozwoju Edukacji), dr Teresa Panas (Polskie Towarzystwo Psychologiczne), Agnieszka Dąbrowska (Szpital Neuropsychiatryczny dla dzieci i młodzieży w Józefowie), dr n. med. Joanna Klara Żuchowska (ekspert KMPT), Agnieszka Sikora (Fundacja *Po drugie*) oraz przedstawiciele KMPT.

Podczas dyskusji uczestnicy spotkania zwrócili uwagę na kilka zagadnień.

1. Niedobór dziennych oddziałów psychiatrycznych dla dzieci i zespołów wsparcia środowiskowego;

2. Niewystarczająca liczba oddziałów psychiatrycznych dla nieletnich o wzmocnionym stopniu zabezpieczenia;
3. Brak terapii lub innych oddziaływań pozafarmakologicznych dla nieletnich;
4. Przenoszenie między poszczególnymi młodzieżowymi ośrodkami wychowawczymi (mow) wychowanków wymagających opieki psychiatrycznej i sprawiających trudności wychowawcze;
5. Nieprzygotowanie wychowawców mow do zajmowania się dziećmi z problemami;
6. Niewystarczająca liczba psychologów i pedagogów w mow;
7. Brak ciągłości informacji o dziecku przekazywanych między poszczególnymi placówkami i instytucjami, co uniemożliwia systemowe podejście do problemów nieletniego.

W dniu 18.04.2017 r. odbyło się spotkanie dwóch pracowników KMPT z adw. Pawłem Knutem, członkiem KE KMPT. W trakcie spotkania omówiono zasady ewentualnej współpracy KMPT z Kampanią Przeciw Homofobii w zakresie zbadania sytuacji osób LGBT w polskich jednostkach penitencjarnych.

W dniu 8 maja 2017 r. odbyło się robocze spotkanie KE KMPT dotyczące sytuacji w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców. W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele KMPT oraz członkowie KE KMPT: Maria Ejchart-Dubois, Aleksandra Chrzanowska, adw. Paweł Knut oraz Bożena Szubińska, a także dr hab. Witold Klaus (współprzewodniczący Komisji Ekspertów ds. Imigrantów) i pracownicy Wydziału ds. Cudzoziemców działającego w Zespole ds. Równego Traktowania w BRPO.

W trakcie spotkania omówiono nieprawidłowości ujawnione przez KMPT podczas wizytacji w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców, projekt wystąpienia generalnego do Komendanta Głównego Straży Granicznej w sprawie dokumentu *Zasad postępowania Straży Granicznej z Cudzoziemcami wymagającymi szczególnego traktowania* oraz problem występowania tzw. przemocy domowej wśród cudzoziemców przebywających w strzeżonych ośrodkach.

Z uwagi na fakt, że w każdej z 4 wizytowanych przez KMPT placówek dla cudzoziemców przebywały osoby relacjonujące tortury, uczestnicy spotkania byli zgodni co do tego, że wizytacje zaplanowane na rok 2017 powinny odbywać się przy współudziale psychologa przeszkolonego w zakresie identyfikacji tortur. Umieszczanie w detencji osób,

wobec których istnieje podejrzenie stosowania przemocy, jest obecnie jedną z najpoważniejszych nieprawidłowości i wymaga zwiększonej uwagi KMPT. Aleksandra Chrzanowska i dr hab. Witold Klaus, jako kolejny obszar wymagający szczegółowej analizy, wskazali detencję nieletnich (sprawdzenie warunków, w jakich przebywają dzieci, zapewnienie im edukacji i podjęcie działań w kierunku zakazu stosowania detencji wobec nieletnich).

W nawiązaniu do problemu przemocy domowej wśród cudzoziemców podniesione zostało, iż samo stwierdzenie występowania przemocy powinno stanowić podstawę do zwolnienia kobiety (wraz dziećmi) z detencji, a także prowadzenia postępowań o nadanie statusu uchodźcy oddzielnie dla każdego z małżonków. W przypadku osób w procedurze powrotowej stwierdzenie stosowania przemocy wobec kobiety powinno stanowić podstawę do złożenia wniosku o nadanie statusu uchodźcy.

Uczestnicy spotkania nie zgłosili uwag co do projektu wystąpienia generalnego, zostało ono pozytywnie zaopiniowane. Uzupełnione ono zostanie o wszystkie wskazane w raportach KMPT przypadki, w których stosowanie algorytmu postępowania z cudzoziemcami wymagającymi szczególnego traktowania zawodziło w praktyce (w wystąpieniu wskazano jako przykłady sytuację ofiar relacjonujących tortury).

Udział Ekspertów KE KMPT w wizytacjach

W 2017 r. odbyło się 76 wizytacji przedstawicieli KMPT. W 17 z nich uczestniczyli eksperci KE KMPT:

- 1) dr n. med. Joanna Klara Żuchowska (specjalista chorób wewnętrznych) – udział w 9 wizytacjach m.in. zakładów opiekuńczo-leczniczych, placówkach całodobowej opieki, izby wytrzeźwień;
- 2) dr Jerzy Foerster (geriatra) – udział w 6 wizytacjach m.in. zakładach opiekuńczo-leczniczych, domach pomocy społecznej;
- 3) Maria Książak (psycholog) – udział w 2 wizytacjach strzeżonych ośrodków dla cudzoziemców.

Udział Ekspertów KE KMPT w debatach regionalnych

W 2016 r. rozpoczęto cykl 16 debat regionalnych KMPT organizowanych w stolicach województw. Spotkania adresowane są do przedstawicieli wszystkich typów miejsc pozbawienia wolności, przedstawicieli prokuratury, władzy sądowniczej, samorządu wojewódzkiego oraz uczelni wyższych. Debaty stanowią platformę wymiany doświadczeń

płynących ze współpracy władz miejsc detencji z KMPT w obszarze ochrony praw osób pozbawionych wolności. Ich celem jest również przybliżenie problemów natury systemowej identyfikowanych w trakcie wizytacji prewencyjnych w miejscach detencji oraz podkreślenia roli KMPT jako partnera dla władz wizytowanych miejsc w tworzeniu kultury braku akceptacji dla tortur, okrutnego, nieludzkiego, poniżającego traktowania albo karania. Organizacja debat regionalnych stanowi wypełnienie edukacyjnej roli KMPT w zakresie przeciwdziałania torturom oraz innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu czy karaniu.

Począwszy od września, do końca 2016 r. przeprowadzono 4 debaty regionalne, zaś w 2017 r. odbyło się ich 8. Do uczestnictwa w debatach zapraszani są także eksperci KE KMPT. I tak w 2017 r. brali udział w 6 debatach:

- 1) V debata regionalna KMPT we Wrocławiu z udziałem adw. Katarzyny Wiśniewskiej (Helsińska Fundacja Praw Człowieka); temat wystąpienia: *Prawa nieletnich w detencji*;
- 2) VII debata regionalna KMPT w Białymstoku z udziałem prof. Grażyny Barbary Szczygieł (Uniwersytet Białostocki), temat wystąpienia: *Prawa osadzonych w jednostkach penitencjarnych*;
- 3) VIII debata regionalna KMPT w Rzeszowie z udziałem Marii Książak –prezeski zarządu Fundacji Międzynarodowa Inicjatywa Humanitarna, temat wystąpienia: *Opieka psychologiczna świadczona na rzecz cudzoziemców przebywających w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców*;
- 4) X debata regionalna KMPT w Zielonej Górze z udziałem dr. Jerzego Foerстера, geriatry, temat wystąpienia: *Opieka pielęgniarstwa i lekarska świadczona na rzecz mieszkańców DPS*;
- 5) XI debata regionalna KMPT w Krakowie z udziałem dr Marzeny Ksel - Zastępczyni Przewodniczącego Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom (CPT), temat wystąpienia: *Cele i skutki stosowania Protokołu Stambulskiego*;
- 6) XII debata regionalna KMPT w Bydgoszczy z udziałem prof. Zbigniewa Lasocika (Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego), temat wystąpienia: *Aktualne wyzwania w obszarze prewencji tortur w świetle działalności Podkomitetu ONZ ds. Prewencji Tortur (SPT)*.

Inna aktywność ekspertów KMPT

Eksperci KE KMPT wzięli czynny udział w I Kongresie Praw Obywatelskich.

Maria Książak oraz Aleksandra Chrzanowska współorganizowały panel *Ofiary tortur w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców na terenie RP*. Pozostałymi prelegentami byli: Jolanta Paruszkiewicz (Międzynarodowa Inicjatywa Humanitarna), płk Andrzej Jakubaszek (Komenda Główna Straży Granicznej), mec. Adam Chmura (Biuro Rzecznika Praw Dziecka).

Z kolei w panelu organizowanym przez KMPT pod nazwą: *Czy można w Polsce całkowicie wyeliminować tortury?* wypowiedzieli się prof. Zbigniew Lasocik oraz adw. Mikołaj Pietrzak z KE KMPT. W panelu brali również udział: Wojciech Bojanowski (TVN) i sędzia Igor Tuleya (Sąd Okręgowy w Warszawie) oraz Justyna Lewandowska (dyrektora Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji”).

Ważną inicjatywą członków KE KMPT było wydanie 1 czerwca 2017 r. publicznego oświadczenia w związku ze sprawą śmierci Igora Stachowiaka, który zmarł na komisariacie policji po tym, jak podczas przesłuchania wielokrotnie był rażony taserem. KE KMPT wyraziła głębokie zaniepokojenie ujawnionymi wydarzeniami, które miały miejsce w Komisariacie Policji Wrocław Stare Miasto. Członkowie Komisji podkreślili, że zgodnie z ratyfikowaną przez Polskę Konwencją ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania (1984) torturami określa się każde działanie polegające na umyślnym zadawaniu bólu lub cierpienia, fizycznego bądź psychicznego przez funkcjonariusza państwowego, lub z jego polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Zakaz stosowania tortur jest zakazem bezwzględny i nie podlega żadnym ograniczeniom. Członkowie Komisji zaznaczyli, że ochrona przed torturami osób pozbawionych wolności jest realizowana m.in. przez środki o charakterze prewencyjnym, oparte na regularnych wizytach w miejscach zatrzymań, podejmowanych przez krajowe i międzynarodowe organy lub organizacje pozarządowe. Eksperti, w obliczu ujawnionych zdarzeń przypomnieli, że władze krajowe powinny szczególną uwagę przywiązywać do wniosków płynących z ich wizytacji w szczególności Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, który stale monitoruje miejsca pozbawienia wolności oraz wspierać go w podejmowanych działaniach, by zapobiegać podobnym sytuacjom.

V. Skład Komisji Ekspertów Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2017 r.:

1. prof. dr hab. Zbigniew Lasocik;
2. dr hab. n. med. Maria Załuska;

3. prof. dr hab. Marek Konopczyński;
4. dr Marzena Ksel;
5. prof. dr hab. Grażyna Barbara Szczygieł;
6. Maria Ejchart-Dubois - współprzewodnicząca;
7. Janina Agnieszka Kłosowska;
8. ppłk Lidia Olejnik;
9. adw. Paweł Knut;
10. adw. Mikołaj Pietrzak;
11. dr n. med. Jerzy Foerster;
12. kmdr Bożena Szubińska;
13. dr n. med. Joanna Klara Żuchowska;
14. Kama Katarasińska-Pierzgalska;
15. Agnieszka Aleksandra Sikora;
16. Maria Książak;
17. Aleksandra Chrzanowska;
18. adw. Katarzyna Wiśniewska;
19. dr Maria Niełaczna;
20. dr Aleksandra Iwanowska – współprzewodnicząca (do 01.12.2017 r.);
21. Karolina Goral – sekretarz (do 01.12.2017 r.).

Opracowała: dr Justyna Józwiak